

دانشگاه تهران

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

عنوان :

روش های قیمت گذاری در قراردادهای خرید و فروش نفت و گاز و آثار حقوقی آن

نگارش:

مرضیه افتخاری

استاد راهنما : جناب آقای دکتر سید نصرالله ابراهیمی

استاد مشاور : جناب آقای دکتر رضا طبرلو

استاد داور : جناب آقای دکتر ولی رستمی

پایان نامه جهت دریافت مدرک کارشناسی ارشد در رشته حقوق نفت و گاز

پاییز ۱۳۹۵

حاشیه
الرحمن الرحیم

چکیده

یکی از مسائل مهم در قراردادهای فروش نفت و گاز، قیمت محصولات هیدروکربنی و نحوه تعیین آن با استفاده از فرمول های قیمت گذاری است. از آنجایی که عمدتاً قراردادهای فروش و مخصوصاً قراردادهای فروش گاز بلند مدت هستند، تعیین فرمول قیمت گذاری مناسب که با رشد قیمت ها امکان تغییر را داشته باشد، بسیار ضروری است. بر این اساس ضمن معرفی تاریخچه و انواع روش های قیمت گذاری در قراردادهای خرید و فروش نفت و گاز، آثار این قیمت گذاری از جنبه حقوقی با توجه به دو نهاد ثمن شناور و غرر در معاملات و اینکه آیا ثمن شناور در قراردادهای خرید و فروش نفت و گاز باعث غرری شدن و در نتیجه بطلان قرارداد می شود یا نه مورد تبیین و بررسی قرار گرفته است. در پایان تحقیق چنین نتیجه گیری می شود که معین نبودن قیمت در قراردادهای طولانی مدت فروش نفت و گاز از نظر قانون مدنی ایران مشکلی نداشته و باعث غرری شدن قرارداد و بطلان آن نمی شود.

واژگان کلیدی: قیمت گذاری نفت و گاز- بازارهای بین المللی- ثمن شناور- معامله غرری

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱
بخش اول- قیمت گذاری نفت.....	۸
فصل اول- شناسایی کلی و تبیین قیمت گذاری در قراردادهای فروش نفت خام.....	۹
گفتار اول- شناسایی کلی.....	۹
گفتار دوم - عوامل موثر بر قیمت نفت.....	۱۰
گفتار سوم- اصول قیمت گذاری نفت خام در قراردادهای خرید و فروش نفت خام.....	۱۰
فصل دوم- تاریخچه قیمت گذاری.....	۱۴
گفتار اول- قبل از جنگ جهانی دوم.....	۱۴
گفتار دوم- سیستم قیمت گذاری بعد از جنگ جهانی دوم.....	۱۷
گفتار سوم- ماجرای بحران کانال سوئز و بعد از آن (۱۹۵۹-۱۹۵۶).....	۱۹
گفتار چهارم- قیمت گذاری از فوریه ۱۹۵۹ تا ۱۹۷۰.....	۱۹
گفتار پنجم- نظام قیمت گذاری طی سال های ۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰.....	۲۱
گفتار ششم- نظام قیمت گذاری نفت از سال ۱۹۸۰ تاکنون.....	۲۱
فصل سوم- انواع مختلف روش قیمت گذاری نفت و بازارهای بین المللی نفت خام.....	۲۳
گفتار اول - انواع مختلف روش قیمت گذاری نفت.....	۲۳
بند اول- قیمت های اعلام شده (Posted price) :.....	۲۴
بند دوم- قیمت ثابت و قیمت وابسته بازار.....	۲۴
بند سوم- قیمت گذاری از طریق فرمول های قیمت گذاری نفت (Pricing formula).....	۲۶

گفتار دوم- بازارهای بین المللی نفت خام	۲۷
فصل چهارم- عوامل موثر بر قیمت نفت خام و سمت و سوی قیمت ها در بازار	۳۲
گفتار اول- حمل و نقل دریایی نفت خام و تاثیر آن بر قیمت نفت	۳۲
بند اول- انواع قراردادهای حمل و نقل نفت خام	۳۳
بند دوم- هزینه های حمل و نقل	۳۶
گفتار دوم- تصمیمات اوپک (OPEC)	۳۸
گفتار سوم- ارزش دلار آمریکا (USD)	۴۰
گفتار چهارم- وضعیت عرضه و تقاضای نفت	۴۱
گفتار پنجم- سایر عوامل موثر بر قیمت نفت	۴۳
بند اول- عوامل سیاسی و اجتماعی	۴۳
بند دوم- بازار عرضه و تقاضای آمریکا	۴۳
بند سوم- نرخ بهره	۴۴
فصل پنجم- بورس نفت و نقش آن در قیمت گذاری	۴۶
گفتار اول - بورس نفت	۴۶
گفتار دوم- انواع قراردادهای معاملاتی نفت خام در بازارهای بورس	۴۸
گفتار سوم- قیمت گذاری نفت خام در ایران و نقش بورس	۴۹
بند اول- قیمت گذاری نفت خام ایران	۴۹
بند دوم- بورس نفت ایران و پیشینه آن	۵۲
بند سوم- نقش بورس نفت ایران در قیمت گذاری	۵۴

بند چهارم- شاخص بورس نفت ایران	۵۵
بند پنجم- چالش های تشکیل بورس نفت در ایران	۵۵
بخش دوم- قیمت گذاری گاز	۵۸
فصل اول- قیمت گذاری گاز	۶۱
گفتار اول- مکانیسم قیمت گذاری گاز	۶۱
گفتار دوم- انواع روش های قیمت گذاری گاز:	۶۳
گفتار سوم- فرمول بندی قیمت گاز	۶۵
بند اول- مکانیسم فرمول قیمت گاز	۶۶
بند دوم- تعدیل کننده های ممکن در تعیین قیمت گاز	۶۶
بند سوم- اشکال مختلف فرمول بندی گاز	۶۷
گفتار چهارم- قیمت در قراردادهای فروش گاز:	۶۸
فصل دوم- بررسی مکانیسم قیمت گذاری گاز طبیعی در مناطق مختلف	۷۰
گفتار اول- قیمت گذاری LNG و گاز در بازار آسیا	۷۱
گفتار دوم- قیمت گذاری LNG و گاز در بازار اروپا	۷۲
گفتار سوم- قیمت گذاری LNG و گاز در بازار آمریکا	۷۳
گفتار چهارم- قیمت گذاری گاز در ایران	۷۴
فصل سوم عوامل موثر در قیمت گاز	۷۷
گفتار اول- رابطه بین قیمت گاز طبیعی و قیمت نفت خام	۷۷
گفتار دوم- هزینه های حمل و نقل و تاثیر آن بر قیمت گاز	۷۷

گفتار سوم- مجمع کشورهای صادرکننده گاز و نقش آن در قیمت گذاری	۷۸
بند اول- پیشینه موضوع	۷۸
بند دوم- نقش مجمع کشورهای صادرکننده گاز در قیمت گذاری	۷۹
بخش سوم- آثار حقوقی قیمت گذاری در قراردادهای خرید و فروش نفت و گاز	۸۲
فصل اول- معلوم و معین بودن مورد معامله	۸۵
گفتار اول- «معلوم و معین بودن مورد معامله» در قانون مدنی ایران	۸۶
بند اول- معین بودن مورد معامله	۸۷
بند دوم- معلوم بودن مورد معامله	۸۷
گفتار دوم- قابلیت تعیین ثمن و نقش عرف	۸۹
گفتار سوم- حالات مختلف وجود ثمن شناور	۹۱
گفتار چهارم - روش های تعیین ثمن در فرض شناور بودن ثمن قرارداد	۹۳
گفتار پنجم- ثمن شناور در حقوق ایران	۹۵
گفتار ششم- ثمن شناور در قراردادهای خرید و فروش نفت و گاز	۹۶
فصل دوم- ررسی غرر و آثار آن	۹۹
گفتار اول- تعریف غرر	۹۹
گفتار دوم- شرایط غرر مؤثر	۹۹
گفتار سوم- ضابطه تعیین غرر	۱۰۰
گفتار چهارم- معاملات غرری در قانون مدنی	۱۰۳
گفتار پنجم- ثمن شناور و غرر در معامله	۱۰۵

گفتار ششم- غرر در قراردادهای خرید و فروش نفت و گاز ۱۰۵

نتیجه گیری ۱۰۷

منابع ۱۱۲

الف) موضوع پژوهش

فروش نفت خام و گاز یکی از رویدادهای بزرگ اقتصادی است که روزانه در سراسر جهان اتفاق می افتد و تقریباً اکثر کشورهای دنیا درگیر این تبادل مهم اقتصادی به دلیل نیاز به انرژی هستند. از این رو نرخ گذاری این دو کالای استراتژیک، سازوکار ویژه ای دارد که در اقتصاد کشورهای تولید کننده و صادرکننده نفت خام نقش اساسی دارد.

رشد و توسعه صنعتی روز افزون کشورها نیاز به نفت خام و گاز را افزایش داده است و بر این اساس مصرف کنندگان و تولیدکنندگان برای فروش و دستیابی به بازارهای بهتر راهکارها و روش هایی برای عرضه و تقاضای این کالای مهم جستجو می کنند.

راهکارهای فروش و قیمت گذاری نفت خام هر چند وقت یک بار توسط کشورهایی که نفت آنها به عنوان شاخص تعیین قیمت مطرح است، به روز می شوند یا تغییر می کنند، زیرا خریداران و فروشندگان نفت خام هر کدام به دنبال سود بیشتر هستند و راهبردهای تقاضا و عرضه این کالابر اقتصاد جهان و اقتصاد تولیدگران و پالایشگران تاثیرگذار است.

از دیدگاه مصرف کنندگان نفت که عمدتاً کشورهای توسعه یافته و شرکت های بزرگ نفتی هستند، قیمت "عادلانه" برای نفت مانند هر کالا یا ماده خام دیگری بایستی بر مبنای هزینه تولید آن به اضافه درصدی سود برای تولیدکننده باشد. در مقابل تولیدکنندگان نفت معتقدند چون نفت یک ماده تمام شدنی است، وضعیت قیمت گذاری آن یا سایر کالاها متفاوت است. به نظر این دسته قیمت نفت خام بایستی بر مبنای هزینه تولید انرژی های قابل جایگزین برای نفت در نظر گرفته شود که با این حساب قیمت عادلانه برای نفت به مراتب از حالت اول که هزینه تولید خود نفت مبنای قیمت گذاری بود بالاتر در می آید.

یکی از وجوه تمایز عمده گاز با نفت محلی بودن بازار گاز است؛ یعنی بر خلاف نفت که بازاری جهانی دارد. قیمت گاز بسته به شرایط منطقه و نیاز کشورها که نتیجه اش در قدرت چانه زنی طرفین دیده می شود، می تواند متفاوت و به انتخاب طرف غالب صورت گیرد.

ب) اهداف پژوهش:

هدف از این پژوهش در مرحله اول، شناخت انواع روش های قیمت گذاری نفت و گاز در مناطق مختلف می باشد. با توجه به اهمیت مقوله قیمت در قراردادهای فروش نفت و گاز، بعضاً عدم شناخت دقیق فرمول های قیمت گذاری و استفاده از یک فرمول نامناسب در قرارداد برای تعیین قیمت، ممکن است در عمل باعث ایجاد مشکلاتی هم برای عرضه کنندگان و هم برای مصرف کنندگان بشود. در همین راستا شناخت انواع روش ها و فرمول های قیمت گذاری در سطح جهانی و انتخاب یکی از آنها برای قرارداد موجود با توجه به عوامل مختلف از جمله خاصیت گرانروی نفت (نفت سبک و سنگین)، مقصد حمل نفت و دیگر پارامترهای اقتصادی، سیاسی و اجتماعی ضروری به نظر می رسد.

در مرحله بعدی هدف از این تحقیق بررسی آثار حقوقی قیمت گذاری در قراردادهای فروش نفت و گاز است. نکته مهمی که باید به آن توجه شود، غرری بودن یا نبودن فرمول های قیمت گذاری است. عدم تعیین فرمول قیمت گذاری در قرارداد یا انتخاب فرمول نامناسب باعث مجهول شدن قیمت نفت و گاز (ثمن معامله) و در نتیجه غرری شدن قرارداد می شود. ماده ۱۹۰ قانون مدنی در بیان شرایط اساسی صحت معامله، یکی از شرایط اساسی صحت معامله را موضوع معین مورد معامله می داند. ماده ۲۱۶ قانون مدنی نیز بیان می کند: "مورد معامله باید مبهم نباشد، مگر در موارد خاصه که علم اجمالی به آن کافی است." طبق فقه امامیه، در صورت معین نبودن مورد معامله، معامله باطل است زیرا مبهم یا مردد

بودن مورد معامله از مصادیق غرر می باشد. البته در حقوق موضوعه ایران، در مورد ضمانت اجرای معین نبودن مورد معامله نظرات مختلفی وجود دارد از جمله بطلان معامله، قابل ابطال بودن معامله، بطلان نسبی، عدم نفوذ معامله و قابل فسخ بودن معامله. در این پژوهش، آثار فرمول های قیمت گذاری بر غرری شدن قرارداد و ضمانت اجرای آن بررسی می شود.

ج) ضرورت پژوهش:

ایران به صرف دارا بودن منابع عظیم هیدروکربنی دارای مزیت نسبی در این صنایع نخواهد بود، چرا که قابلیت دسترسی به این منابع و قیمت آن تعیین کننده این مزیت خواهد بود.

قیمت گذاری منطقی هرگز به معنای ارزان فروشی بیش از حد یا حمایت های بدون برنامه نیست بلکه منظور تناسب با مکانیزم های قیمت گذاری بازارهای بین المللی با در نظر گرفتن پاره ای تسهیلات تشویقی هدفمند است. صرف بهره مندی از ماترک گران بهایی چون نفت و گاز، هرگز رفاه و مطلوبیتی را حاصل نخواهد کرد و چه بسا بهره گیری نادرست از آن خود چالشی شود در مسیر توسعه.

لذا ضرورت دارد با بازبینی مکانیزم قیمت گذاری، زمینه های بهبود آن با هدف حداکثرسازی منافع ملی فراهم شود که پژوهش حاضر به دنبال آن می باشد.

از طرف دیگر فروش نفت و گاز یک امر اساسی برای کشورهای تولید کننده این دو کالا بوده و علاوه بر منبع درآمد از لحاظ سیاسی و استراتژیکی در روابط بین المللی نیز واجد اهمیت است. از همین رو شناخت روش های صحیح قیمت گذاری که طبق آن بتوان این دو کالای اساسی که نعمت خدادادی برای کشورمان ایران محسوب می شود، را به بهترین قیمت که تضمین کننده منافع کشور باشد، فروخت، بسیار حائز اهمیت است. پژوهش حاضر با بررسی مکانیسم های مختلف قیمت گذاری و سپس بررسی آن از لحاظ حقوقی، قیمت گذاری در قراردادهای خرید و فروش نفت و گاز ایران را نیز بررسی نموده تا

بهترین شیوه قیمت گذاری در کشور با توجه به عواملی نظیر مسافت، نفت خام شاخص و بازارهای بین المللی نفت و گاز مشخص شود.

د) پرسش اصلی پژوهش:

انواع روش های قیمت گذاری در قراردادهای خرید و فروش نفت و گاز کدامند؟ آثار حقوقی قیمت گذاری در قراردادهای خرید و فروش نفت و گاز چیست؟

ه) پرسش فرعی پژوهش:

روش قیمت گذاری نفت و گاز در ایران و آثار حقوقی این قیمت گذاری چیست؟

و) فرضیه پژوهش:

فرضیه اصلی:

در قراردادهای خرید و فروش نفت و گاز که عموماً قراردادهای بلند مدتی هستند، امکان تعیین قیمت در زمان انعقاد قرارداد وجود ندارد. در اینگونه قراردادها قیمت به صورت شناور است. بازار عرضه و تقاضای نفت و گاز تاکنون روش های مختلف قیمت گذاری را به خود دیده است. از روش قیمت های اعلام شده و دخالت شرکت های بزرگ نفتی و سپس اوپک در تعیین قیمت گرفته تا روش قیمت ثابت و قیمت وابسته به بازار و اخیراً سیستم فرمول های قیمت گذاری. البته روش های دیگر، امروزه چندان کاربرد نداشته و اکثراً شاهد قسم اخیر یعنی قیمت گذاری از طریق درج فرمول های قیمت گذاری هستیم.

استفاده از روش های مختلف قیمت گذاری، از لحاظ حقوقی بی تاثیر نبوده و آثاری بر آن مترتب است. عده ای معتقدند هنگامی که یکی از عوضین معامله که همان ثمن (قیمت) قرارداد است، مشخص نمی باشد، از لحاظ قواعد عمومی صحت قراردادها این امر صحیح نبوده و در نتیجه باید حکم به بطلان معامله داد. اما اینگونه نیست و نیاز جامعه کنونی و افزایش مراودات بازرگانی، مقبولیت ثمن شناور را اجتناب ناپذیر نموده است و اکنون هم در سطح بین المللی و هم در سطح داخلی، بسیاری از کشورها آن را مورد پذیرش قرار داده اند. بنابراین چنین چیزی منطبق با نیازهای جامعه امروزی بوده و به هیچ وجه نمی توان گفت معلوم و معین نبودن یکی از عوضین معامله، باعث غرر و جهل به مورد معامله و در نتیجه بطلان قرارداد می شود.

فرضیه فرعی پژوهش

در کشور ایران نیز که یک کشور درگیر در قراردادهای خرید و فروش نفت و گاز مخصوصا در نقش فروشنده است، از روش های معمول قیمت گذاری این دو کالا در هر زمان استفاده شده و اکنون نیز، همگام با تحولات روز بازار جهانی نفت و گاز و با توجه به اینکه درج قیمت در هنگام عقد امکان پذیر نیست یا در صورت امکان به صلاح متعاملین نیست، از فرمول های مخصوص قیمت گذاری نفت یا گاز در قراردادهای خود استفاده می کند. اگرچه مطابق قانون مدنی ایران یکی از شرایط اساسی صحت معاملات، معلوم و معین بودن مورد قرارداد است اما همانگونه که در این رساله بررسی می شود حتما نباید ثمن بطور دقیق هنگام عقد مشخص باشد و همین که قابلیت تعیین در آینده را داشته باشد، کفایت می کند و در نتیجه معامله صحیح است.

ز) نوع و روش تحقیق :

نوع این تحقیق کاربردی می باشد. روش این تحقیق، توصیفی و تحلیلی است و با استفاده از منابع کتابخانه ای از جمله مقالات و کتب فارسی و لاتین موجود در این زمینه به بررسی فرمول های قیمت گذاری رایج پرداخته و آثار حقوقی این قیمت گذاری را در قراردادهای بررسی می کند.

ح) پیشینه پژوهش:

در باب پیشینه تحقیق لازم به ذکر است تاکنون کتاب ها و پایان نامه های بسیاری به مسئله قیمت گذاری نفت و گاز پرداخته اند. البته منابع موجود صرفاً یکی از این دو را بررسی کرده اند. به عبارت دیگر یا فقط به مسئله قیمت گذاری نفت خام پرداخته اند و یا تنها قیمت گذاری گاز طبیعی را بررسی کرده اند اما منبع جامعی که هم قیمت گذاری نفت را بررسی کند و هم گاز را وجود ندارد. از جمله می توان به مقاله احمد تقی لو تحت عنوان "معرفی انواع بازارهای بین المللی و فرمول های قیمت گذاری نفت خام" و مقاله فریدون فشارکی تحت عنوان "تجارت نفت خام در خاورمیانه و قیمت گذاری فرمولی" که تنها به قیمت گذاری نفت پرداخته و مقاله غلامعلی رحیمی تحت عنوان "بررسی مکانیسم های قیمت گذاری گاز طبیعی در مناطق مختلف" که تنها قیمت گذاری گاز را مورد توجه قرارداده اشاره کرد.

نکته دیگر اینکه غالباً موضوع کتاب ها و پایان نامه های موجود، اقتصاد نفت می باشد که صرفاً به جنبه های اقتصادی قیمت گذاری پرداخته اند که از جمله می توان به کتاب "اقتصاد کاربردی نفت و منابع تحقیق در آن" تألیف رضا مدیر قمی، کتاب "اقتصاد نفت" تألیف دکتر عبدالناصر همتی اشاره کرد. کتاب دیگری نیز وجود دارد تحت عنوان "بازارها و قیمت های نفت" که تنها به بررسی بازار برنت و نقش آن در قیمت گذاری نفت پرداخته و بازارهای دیگر را بررسی نکرده است.

سازماندهی تحقیق:

هدف این پژوهش بررسی روش های قیمت گذاری در قراردادهای خرید و فروش نفت و گاز و بررسی آثار حقوقی این قیمت گذاری است.

بخش اول این پژوهش به بررسی روش های قیمت گذاری نفت اختصاص دارد. ابتدا به تاریخچه قیمت گذاری و سپس روش های قیمت گذاری نفت پرداخته شده است. همچنین بازارهای بین المللی نفت خام و نفت شاخص و قیمت گذاری در آن بازارها بررسی شده است. فصل دیگری نیز به بررسی عوامل موثر بر قیمت نفت خام از جمله هزینه حمل و نقل دریایی نفت خام، تصمیمات اوپک و وضعیت عرضه و تقاضای نفت پرداخته است. همچنین بورس نفت به عنوان یکی از مراجع موثر در قیمت گذاری نفت مورد بررسی قرار گرفته است.

بخش دوم به بررسی بازارهای عمده گاز در جهان در مناطق مختلف و چگونگی قیمت گذاری در آنها پرداخته است. عوامل موثر در قیمت گاز از جمله نقش مجمع کشورهای صادرکننده گاز، هزینه های حمل و نقل ارتباط بین قیمت گاز و قیمت نفت خام مورد بررسی قرار گرفته است.

در بخش سوم و پایانی نیز آثار حقوقی این قیمت گذاری ها از دو جنبه مهم و اساسی لزوم معلوم و معین بودن مورد معامله در نظام های حقوقی و غرری بودن یا نبودن ثمن شناور در قراردادهای نفت و گاز مورد بررسی قرار گرفته است.

بخش اول

قیمت گذاری نفت

فصل اول

شناسایی کلی و تبیین قیمت گذاری در قراردادهای فروش نفت خام

گفتار اول - شناسایی کلی

فروش نفت خام یکی از رویدادهای بزرگ اقتصادی است که روزانه در سراسر جهان اتفاق می افتد و تقریباً اکثر کشورهای دنیا درگیر این تبادل مهم اقتصادی به دلیل نیاز به انرژی هستند. از این رو نرخ گذاری این کالای استراتژیک، سازوکار ویژه ای دارد که در اقتصاد کشورهای تولید کننده و صادرکننده نفت خام نقش اساسی دارد..

راهکارهای فروش و قیمت گذاری نفت خام هر چند وقت یک بار توسط کشورهایی که نفت آنها به عنوان شاخص تعیین قیمت مطرح است، به روز می شوند یا تغییر می کنند، زیرا خریداران و فروشندگان نفت خام هر کدام به دنبال سود بیشتر هستند و راهبردهای تقاضا و عرضه این کالا بر اقتصاد جهان و اقتصاد تولیدگران و پالایشگران تاثیرگذار است.

در حال حاضر نفت خام ایران به ۴۰ پالایشگاه در سطح جهان صادر می شود و بسیاری از کشورهای خریدار روزانه با این مساله مرتبط هستند و یکی از مهم ترین و پیچیده ترین معاملات اقتصادی کشور به حساب می آید.

مهم ترین هدف پیش روی شرکت ملی نفت در فروش نفت خام به دلیل وابستگی اقتصاد به نفت، تامین بودجه سالانه کشور از محل فروش نفت است، بر این اساس این شرکت همواره به دنبال راهکارهایی است که سهم ایران در بازارهای جهانی نفت افزایش یابد. فرمول قیمت گذاری نفت نیز تابع قوانین و مقررات بازار است و برای دستیابی به این هدف راه هایی وجود دارد که کارشناسان آن را مشخص و تعریف کرده اند و عوامل موثر به بازارهای نفت را دسته بندی کرده اند که چه عواملی در کاهش یا افزایش قیمت نفت خام در بازار تاثیرگذار است.

گفتار دوم - عوامل موثر بر قیمت نفت

قیمت نفت عموماً متأثر از دو دسته عوامل بنیادین و غیر بنیادین است.

عرضه و تقاضای جهانی و تغییرات مربوط به آن، تغییرات فصلی، شرایط پالایشی، وضعیت اقتصادی جهان، سطح ذخیره سازی نفت خام و فرآورده های آن، وضعیت آب و هوایی، حوادث گرمترقبه، مقررات زیست محیطی و قیمت سایر حامل های انرژی از جمله عواملی هستند که به عنوان عوامل بنیادین در قیمت نفت خام تأثیر مستقیم دارند.

علاوه بر این در سال های اخیر شاهد بحران مالی در برخی کشورها و سقوط بازارهای مالی در آمریکا بوده ایم که تأثیر مستقیمی در افزایش یا کاهش قیمت نفت خام داشته است.

از سوی دیگر سفته بازی^۱، تغییرات نرخ برابری ارز و تصمیمات بانک های مرکزی، واکنش های سیاسی و بحران های منطقه ای نیز در نرخ گذاری نفت در بازارهای جهانی موثر است. به طوری که در سال های اخیر با بروز تحولات سیاسی در برخی از کشورهای تولیدکننده نفت از جمله لیبی و خروج یک میلیون بشکه نفت از تولیدات نفتی جهان، قیمت نفت دچار نوسان شد. کارشناسان این واکنش ها را عوامل غیربنیادین می دانند که بازار نفت را تحت تأثیر خود قرار می دهد^۲.

نوسان ارزش دارایی هایی که نفت بر اساس آنها ارزش گذاری می شود نیز در قیمت نفت خام اثر تعیین کننده دارند که مهم ترین آنها دلار است.

گفتار سوم - اصول قیمت گذاری نفت خام در قراردادهای خرید و فروش نفت خام

طرف های تأثیرپذیر از تغییرات قیمت نفت، کشورهای صادرکننده، واردکننده، پالایشگران، معامله گران و مصرف کنندگان هستند که نوسانات بازار نفت آنها را نیز دچار تحول می کند.

۱ آن بخش از تقاضای نفت که با هدف سفته بازی صورت می گیرد نیز بسیار در قیمت نفت خام موثر است. بطوری که گفته می شود به ازای هر بشکه نفت که به صورت فیزیکی معامله می شود، ۲۰۰ بشکه به صورت کاغذی معامله می گردد.

۲ اسماعیلی، زیبا؛ بازاریابی نفت خام و عوامل موثر در تعیین قیمت، ص ۲

در صورتی که پالایشگران با افزایش قیمت نفت روبه رو شوند، قیمت فرآورده های آنها نیز افزایش می یابد. به عنوان نمونه بنزین به عنوان یکی از فرآورده های پرمصرف دنیا از این افزایش قیمت در کشورهای صنعتی که نرخ آن روزانه تعیین می شود، متاثر است. در محاسبات قیمت نفت عوامل دیگری همچون قیمت گذاری ثابت یا شناور که با فرمول ویژه ای در بازارهای جهانی تعریف شده، موثر است: یکی از این فاکتورها که در فرمول قیمت گذاری نقش اساسی دارد، نوع نفت خام است به طوری که آنچه به عنوان نفت سبک یا سنگین نامیده می شود درجه ای از ترکیبات نفتی (شامل گوگرد، نمک، فلزات و ...) است که API خوانده می شود و هر چه عدد API بالا باشد نفت سبک تر و هر چه API پایین تر باشد نفت سنگین نامیده می شود و این مساله یعنی سبکی و سنگینی نفت خام در قیمت آن و فرمول فروش تاثیرگذار است.

به دلیل مرغوب بودن نفت سبک و کم هزینه بر بودن پالایش آن، عموماً این نوع نفت گران تر از نفت خام سنگین معامله می شود. از دیدگاه کارشناسان سبکی و سنگینی نفت خام یکی از اصلی ترین شاخص های تعیین قیمت در معاملات نفتی است.

البته لازم به یادآوری است که نفت خام سنگین نیز مشتریان خاص خود را دارد که پالایشگران خاصی خریداران آن هستند. در حال حاضر عمده نفت خام صادراتی ایران نفت خام سنگین است که عموماً در بازارهای آسیا معامله می شود. یکی از موضوعات مورد توجه در معاملات نفتی شاخص بودن نفت خام است که هم اکنون با عناوین خاص در بازارهای نفت متداول است.^۳

درباره شرایطی که نفت برای شاخص و مرجع شدن برای قیمت گذاری باید داشته باشد، قابلیت نقدشوندگی مطلوب، تعدد و تنوع خریداران و فروشندگان، وجود بازار آزاد، شفافیت در معاملات و قیمت، سطح تولید و عدم تبعیت از سیاست های دولت ها یا سازمان های بین المللی می تواند قیمت نفت خام یک کشور را به عنوان قیمت مرجع و شاخص برای سایر نفت خام ها تعیین کند. امروزه نفت خام های برنت، دبی، عمان و میناس به عنوان مرجع اصلی نرخ گذاری نفت خام در بازارهای بین المللی شناخته

نفت خام برنت شاخص نفت خام های شیرین و ترش است که عموماً به مقاصد اروپا، آفریقا و آمریکای لاتین معامله می شود. نفت خام دبی و عمان نیز یکی دیگر از شاخص های نرخ گذاری نفت خام است که عموماً برای نفت خام های ترش در نظر گرفته شده و این نوع نفت در بازارهای آسیا از جمله چین، هند و ژاپن معامله می شود. شاخص قیمت نفت میناس نیز یکی دیگر از شاخص های قیمت گذاری است که فقط برای عرضه در جنوب شرق آسیا مورد ملاک معامله گران نفتی است.

همچنین بورس های نفت نیز در بازارهای نفت تعیین کننده به حساب می آیند به طوری که در حال حاضر بورس نایمکس در نیویورک و ICE در لندن، قیمت نفت خام های شاخص را تعیین و از بازیگران اصلی بازارهای جهانی نفت به شمار می روند.

نفت خام عموماً در بازارهای مختلفی قابل معامله است. بازارهای فیزیکی (به صورت OTC (Over the counter یکی از فعال ترین بازارهای فعلی نفت خام است. در این بازار معاملات به صورت دوجانبه بوده و براساس مذاکرات قراردادی فیما بین طرفین توافق می شود. بازار سلف (forward) یکی دیگر از بازارهای مورد توجه در معاملات نفتی است، بر خلاف دوجانبه بودن قراردادهای این معاملات براساس شرایط و مقررات استاندارد صورت می گیرد. در بازارهای بورس، مبادلات بدون شناخت طرفین از یکدیگر و از طریق Clearing (تسویه) انجام می شود.

در بازارهای فیزیکی با روش های قراردادی مدت دار و تک محموله، مذاکره صورت می گیرد و قیمت نفت به صورت توافقی تعیین می شود، هر یک از این روش های فوق با فرمول های خاص و تخصصی اعمال می شود. در قراردادهای مدت دار فروش نفت خام، عمدتاً بر مبنای قیمت های رسمی فروش نفت خام معامله می شود، اما در قراردادهای تک محموله ای برای فروش هر محموله، قیمت به طور مجزا مورد توافق قرار می گیرد. همچنین در بازارهای فیزیکی، نوع قرارداد، کیفیت نفت خام مورد معامله و جغرافیای بازاری که نفت در آن معامله می شود به عنوان مکانیسم قیمت گذاری ملاک عمل است. در